

Synchronization of the main features of the illustration and the text of theological courses in the book of Heavenly Gifts of the fourth grade of elementary school in 1402 A.H. in Iran

doi:10.22034/jivsa.2024.432846.1080

ISSN (P): 2980-7956

ISSN (E): 2821-2452

Mohamadjafar Salimzadeh^{1*} Khashayar Qazizadeh²

*Corresponding Author: Mohamadjafar Salimzadeh Email: salimzadeh3173@gmail.com

Address: ^{1*} Doctoral student of art research, Isfahan University of Art, Isfahan, Iran ² Assistant Professor, Visual Communication Department, Faculty of Arts, Shahid University, Tehran, Iran

Citation: Salimzadeh, M. & Qazizadeh, Kh. (2024), Synchronization of the main features of the illustration and the text of theological courses in the book of Heavenly Gifts of the fourth grade of elementary school in 1402 A.H. in Iran, *Journal of Interdisciplinary Studies of Visual Arts*, 2024, 2 (4), P. 151-166

Received: 27 December 2023

Revised: 19 February 2024

Accepted: 18 March 2024

Published: 20 March 2024

Abstract

The book Gifts of the Sky is responsible for teaching religious concepts to elementary school students in Iran, for which appropriate illustrations can be of great help in understanding the religious themes of the lessons. Illustrating these themes is very important due to the mental characteristics of children and teenagers and requires its own unique style. For this purpose, analyzing the elements and indicators of the text and choosing the appropriate visual solution to express the message of the text is the best model for illustrating these books. The problem of the present research is this: To what extent do theological features of theology lessons in Gifts of the Sky of the fourth grade in 1402 A.H. present the concepts of theology? The goal is to recognize the degree of conformity of these illustrations with the text of the book and finally to provide a way to illustrate fourth grade theology lessons. The research is applied, both quantitative and qualitative in terms of purpose; its method is descriptive-analytical. In this regard, ten common indicators between text and image including: purpose, concept, feeling, event, style, execution style, characterization, space creation, time and element were selected and then the views of forty experts and lecturers in the field of illustration and primary school teachers were asked through a questionnaire. As a result, an average of 63% matching of the illustration with the text was obtained for ten indicators of the four theology courses, and the conceptual and fundamental indicators show less success with 57% compared to the formal and operational indicators. This means that illustrators have a moderate analysis of the text and it is necessary to use visual strategies to express religious themes and be promoted.

Keywords: Illustration, gifts of the sky, religious book, fourth elementary Iran, theology

^{1*} Doctoral student of art research, Isfahan University of Art, Isfahan, Iran.

² Assistant Professor, Visual Communication Department, Faculty of Arts, Shahid University, Tehran, Iran

1. Introduction

In order to have spiritual and mental themes, Gifts of the Sky of the elementary school needs special, effective and appropriate illustrations, so that the concepts can be better conveyed to the students. This research has been done with the aim of recognizing the degree of adaptation of illustrations in line with the text and finally providing a way to illustrate the lessons of Gifts of the Sky. By analyzing the text and evaluating the main features of its content, the author tries to match and analyze each feature of the text with its visual features by analyzing the text and visualizing it into its main elements. In this way, the quality and appropriateness of these depictions in conveying religious concepts can be evaluated and measured. The population of more than five million primary school students and the circulation of 132 million textbooks show the high penetration rate of these books.

2. Research Review

The Educational Research and Planning Organization (2019) explained the artistic characteristics including graphics, illustration, calligraphy, photo and film, and visual and audio media in a document titled "Standard of Training and Learning Packages". The special education of this period has been described and in another part, the characteristics of religious imagery have been explained. The same Organization (1383) has described these characteristics for each age group in another document entitled "Characteristics and principles of illustration of educational books". Jamaluddin Akrami (2014) in a book entitled *Illustration in Religious Literature for Children and Adolescents*, after reviewing the history of illustration in Iran from before Islam to the contemporary period, examined the most important contemporary religious illustrators in more detail and the techniques used. Zohra Qaini (2013) has explained the different methods and approaches of illustration and its relationship with the text in children's books illustration: history, definition and types. Qaini and Mohammadi (1380) have explained this topic in detail and with many examples of children's literature in ten volumes, which is a reference and a reliable book collection in this field. Pedram Hakimzadeh (2017) in the book *Imagery of Cognition and Education*, after defining and expressing the ways and functions of imagery, deals with the relationship between text and imagery and mentions the opinions of thinkers in this regard. First, he deals with the history of textbook illustration, then he points to the characteristics of religious illustration and considers it a special field that the illustra-

tor must have the necessary knowledge of religious topics. Faezeh Mozheshadi Nadami Nouri (1402), the author of the book *Illustration of Textbooks*, after giving a general statement about illustration, discussed educational scientific illustration and a brief history of it. It has been analyzed especially for children and teenagers.

3. Research Methodology

The research method in this article is practical in terms of the goal and in terms of the method, it is descriptive-analytical with a comparative approach and the method of analyzing the works is quantitative and qualitative. The method of data collection is library and field. At first, to explain the approach of the Ministry of Education for the religious education of students of this grade, the documents of the Ministry were collected and explained. Then, the mental characteristics of students at this age and the role of images in education were stated. The basics of visual component analysis are visualizations and the amount of text message transmission through the image. The main criterion is the quality of visual features. It means how much has each of the ten components of the illustrations worked in conveying the message of the text. The considered indicators start from macro and fundamental and content characteristics and move towards more detailed and apparent components. The statistical population is primary school religious books in Iran. The selection of this statistical population is primarily due to the importance of teaching religious concepts in the Islamic society of Iran. Another thing is that the supernatural and mental themes require different ways of representation as compared to objective and concrete subjects. The reason for choosing the elementary course is that both the audience is more educable and the illustration plays a more prominent role in the books. In high school age, the role of illustration is reduced. The study sample of illustrations of theology lessons of the fourth grade book was selected. The concept of theology was chosen because the first and most important concept in Islam is theology.

4. Research Findings

The average of the basic and meaningful indicators in the total of four lessons shows 57% and 66% in the form and performance indicators. This result indicates that the illustrators paid less attention to the fundamental and meaningful indicators than the formal and operational indicators. The degree of conformity of the illustration with the text of the first lesson of the mentioned book is 33% in the first

five indicators and 51% in the second five indicators. In the second lesson of the same book, it is 71% in the first five indicators and 76.8% in the second six indicators; The 18th lesson is 58% in the first five indicators and 73% in the second five indicators. The 19th lesson is 67% in the first five indicators and 73% in the second five indicators. The degree of conformity of the illustration with the text of the first lesson of the mentioned book is 33.5% in the first five indicators and 51.8% in the second five indicators, and in the second lesson of the same book, it is 71.2% in the first five indicators and 76.8% in the second six indicators. The 18th lesson is 58.2% in the first five indicators and 73.2% in the second five indicators. The 19th lesson is 67% in the first five indicators and 73% in the second five indicators. In total, in the semantic and fundamental indicators of Gifts of the Sky of the fourth grade of elementary school in 1402, it is equal to 57.4 percent, and the formal and executive indicators are 55.5 percent. In general, from the obtained statistics, it can be concluded that the illustrators performed poorly in the presentation of the meaning and fundamentals of the first lesson and did it in an average way from the point of view of formal and functional indicators, while in the second lesson, they reached a higher stage in terms of the quality of illustration. The 18th and 19th lessons are similar to each other and almost average in terms of semantic and fundamental indicators.

Fundamental and thematic indicators aimed at cognitive goals.

Higher coefficients have been considered for the first five indicators which are the fundamental and thematic aspects and are aimed at the cognitive goals of education. In matching the two lessons, it is evident that the illustrators have been more successful in presenting thematic indicators compared to the previous lesson. This is while the second lesson is almost known to the public due to its story and narrative structure.

Executive and formal indicators aimed at emotional and behavioral goals

In the second five indicators which include event-personality-time-space and element, the performance and form aspects have been evaluated; the average evaluation of these indicators is 55.5. This amount of coefficient shows that illustrators have achieved more success in this sector. It is worth noting that the majority of this amount is related to the second lesson which is a view of a historical narrative and ap-

proximation known to the public. Human characters in the second lesson have been a strong reason for inducing the concept from the illustrator's side.

5. Conclusion

Theological topics of Gifts of the Sky include concepts such as God's knowledge, ability, and forgiveness. In response to the main question of the research, "To what extent do the main indicators of the illustration and the text of the theology courses of the fourth grade correspond to each other?" it should be acknowledged that there are five thematic and fundamental indicators including: purpose-concept-emotion-style and execution. In the review of the mentioned lessons, the degree of conformity of the image to the text by the lessons and the lesson "dear God from Thank you" is 67%. Since these indicators have more value in matching the image with the text, it is considered that the illustrators have reached a low level of induction of concepts in the first lesson and this success is more impressive in the second lesson and they have an average level in the 18th and 19th lessons. Compared to the first five indicators, these coefficients are an indication of the high quality level of the illustrators' skills. The overall result of this research shows that the illustrators have performed better in terms of form, appearance and execution, because it is more related to their technical abilities and technical skills, but they have been less successful in conceptual and content indicators. This is because in this section, in addition to technical skills, the religious illustrator needs to have religious knowledge, the power of analysis, and to establish a psychological relationship with the message of the lesson, and even to have faith and heart belief and attachment to its teachings, so that in this way he can understand the themes to represent them well. This fact distinguishes religious imagery from other types of imagery.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approve of the content of the manuscript and agree on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

همگامی شاخصه‌های اصلی تصویرسازی و متن دروس خداشناسی در کتاب هدیه‌های آسمان پایه چهارم ابتدائی ۱۴۰۲.۵.ش در ایران

ISSN (P): 2980-7956

ISSN (E): 2821-2452

doi:10.22034/jivsa.2024.432846.1080

محمد جعفر سلیمزاده^{۱*} خشایار قاضی زاده^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۰۷

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۲/۲۸

چکیده

کتاب هدیه‌های آسمان، عهده‌دار آموزش مفاهیم دینی به دانش-آموزان مقطع ابتدایی در ایران است که تصویرسازی مناسب برای آن، می‌تواند کمک شایانی به فهم مضامین دینی دروس بنماید. تصویرسازی این مضامین، به دلیل ویژگی-های خاص ذهنی کودکان و نوجوانان، دارای اهمیت به‌سزایی است و شیوه و سبک منحصربه‌فرد خود را می-طلبد. به همین منظور، تحلیل عناصر و شاخصه‌های متن و گزینش راه‌حل تصویری مناسب برای بیان پیام متن، بهترین الگو برای تصویرسازی این کتاب‌ها است. مسأله پژوهش حاضر این است: شاخصه‌های تصویرسازی دروس خداشناسی در کتاب هدیه‌های آسمان پایه چهارم در سال ۱۴۰۲ تا چه میزان مفاهیم خداشناسی را ارائه می‌دهند؟ هدف، بازشناسی میزان انطباق این تصویرسازی-ها با متن کتاب و درنهایت ارائه شیوه‌ای برای تصویرسازی دروس خداشناسی پایه چهارم است. روش تحقیق از نظر هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی تحلیلی و شیوه تحلیل نیز کمی- و کیفی است. در این راستا، ده شاخصه مشترک میان متن و تصویر، شامل: هدف، مفهوم، احساس، رویداد، سبک، شیوه-اجرا، شخصیت-پردازی، فضاسازی، زمان و عنصر انتخاب شدند و سپس دیدگاه-های چهار نفر کارشناس و مدرس در حوزه تصویرسازی و معلمین پایه ابتدایی به وسیله پرسشنامه مورد استفاده قرار گرفت. نتیجه آن‌که، میانگین ۶۳ درصد تطابق تصویرسازی با متن برای ده شاخصه چهار درس خداشناسی به دست آمد که شاخصه‌های مفهومی و بنیادین با ۵۷ درصد، موفقیت کم‌تری را نسبت به شاخصه‌های شکلی و اجرایی نشان می‌دهند. این بدان معناست که تصویرگران تحلیل متوسطی از متن داشته و ضروری است راهبردهای تصویری به کار رفته برای بیان مضامین دینی ارتقاء یابد.

کلیدواژه‌ها: تصویرسازی، هدیه‌های آسمان، کتاب دینی، چهارم ابتدایی ایران، خداشناسی.

^۱ نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری پژوهش هنر، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

Email: salimzadeh3173@gmail.com

^۲ استادیار گروه ارتباط تصویری، دانشکده هنر، دانشگاه شاهد، تهران، ایران

دروس اول، دوم، هجدهم و نوزدهم کتاب هدیه‌های آسمان به تعیین وزارت اختصاص به آموزش این مفهوم دارد. جهت مشخص کردن مؤلفه‌های تطبیق متن و تصویر دو شاخصه اول (هدف و مفهوم) که مهمترین‌ها هم هستند مستقیماً از اسناد بالادستی وزارت گرفته شده‌اند. ویژگی‌های دیگر تصویرسازیها از کتب معتبر هنرهای تجسمی استفاده شده، برای مطابقت با متن از کتاب عناصر داستان جمال میرصادقی (۱۴۰۱) نیز بهره گرفته شده است. شاخصه‌ها شامل: هدف، مفهوم، احساس، لحن، رویداد، سبک، شیوه‌اجرا، شخصیت‌پردازی، فضا سازی، زمان و عنصر است. برای دست یافتن به نتایج بهتر پرسشنامه‌ای تنظیم و در آن تمام شاخصه‌ها ذکر شده و برای هر شاخصه پنج سطح کیفی با پنج نمره که شامل: بسیار خوب با نمره 100%، خوب 75%، متوسط 50%، ضعیف 25% و خیلی ضعیف 0% در نظر گرفته شده است. این پرسشنامه توسط چهل نفر از کارشناسان ارشد تصویرسازی، مدرّسان دانشگاه، دانشجویان هنر و معلمان پایه ابتدایی تکمیل گردیده است. بعد از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها میزان هر شاخصه بررسی و درصد آن مشخص گردید. از سویی دیگر پیمایش میدانی و گردآوری دیدگاه متخصصین در مورد تصویرسازیها مورد مطالعه قرار گرفت.

۱-۲. پیشینه پژوهش

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (۱۳۹۹) در سندی با عنوان «استاندارد بسته‌های تربیت و یادگیری» به تبیین شاخصه‌های هنری شامل گرافیک، تصویرسازی، خط، عکس و فیلم و رسانه‌های دیداری و شنیداری پرداخته و در بخش تصویرگری دوره دوم ابتدایی ویژگی‌های تصویرسازی آموزش خاص این دوره را بیان نموده و در بخش دیگری به تشریح خصیصه‌های تصویرگری دینی پرداخته است. همین سازمان (۱۳۸۳) در سند دیگری با عنوان «ویژگیها و اصول تصویرگری کتاب آموزشی»، این شاخصه‌ها را برای هر گروه سنی شرح داده است. جمال‌الدین اکرمی (۱۳۹۴) در کتابی با عنوان *تصویرگری در ادبیات دینی کودکان و نوجوانان* پس از مرور تاریخ تصویرگری ایران از پیش از اسلام تا دوره معاصر به‌طور دقیق‌تری به بررسی مهمترین تصویرگران دینی معاصر پرداخته و تکنیک‌های به کار رفته در آثارشان را مورد تحلیل قرار داده است. زهره قایینی (۱۳۹۰) در تصویرگری کتاب‌های کودکان: تاریخ، تعریف و گونه‌ها، به تبیین شیوه‌ها و رویکردهای گوناگون تصویرسازی و ارتباط آن با متن پرداخته است. قایینی و محمّدی (۱۳۸۰) در مجموعه ده جلدی *تاریخ ادبیات کودکان ایران* به تفصیل و با نمونه تصاویر متعدّد این موضوع را تشریح نموده‌اند که مجموعه کتاب مرجع و بسیار معتبری در این حوزه است. پدram حکیمزاده (۱۳۹۷) در کتاب *تصویرسازی شناخت و آموزش*، پس از تعریف و بیان شیوه‌ها و عملکردهای تصویرسازی در بخشی به ارتباط متن و تصویرسازی می‌پردازد و آراء اندیشمندان را در این خصوص ذکر میکند. وی در ابتدا به تاریخچه تصویرگری کتاب‌های درسی پرداخته، سپس به ویژگی‌های تصویرسازی دینی اشاره مینماید و آن را حیطه‌های خاص می‌داند که تصویرگر باید شناخت و دانش لازم از مباحث مذهبی را داشته باشد. فائزه معززی نادمی نوری (۱۴۰۲) مولف کتاب *تصویرسازی کتب درسی*، پس از بیان کلیاتی درباره تصویرسازی، به تصویرسازی علمی آموزشی و تاریخچه مختصری از آن پرداخته و جنبه‌های خاص این گونه از تصویرگری را از لحاظ ارتباط با متن و ارتباط با مخاطب به ویژه کودکان و نوجوانان مورد تحلیل قرار داده است. محمود مهممحمّدی (۱۳۸۶) در رساله دکتری خود با عنوان «تبیین چرخش زیباشناسانه در تعلیم و تربیت» به این مقوله پرداخته است. همچنین مرتضی افشاری (۱۳۹۰) در «تبیین قابلیت‌های تصاویر تجسمی در قرآن

کتب هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی به جهت دارا بودن مضامین معنوی و ذهنی، نیاز ویژه‌ای به تصویرسازی‌های اثربخش و مناسب دارند تا انتقال مفاهیم به دانش‌آموزان بهتر صورت بگیرد. این پژوهش با هدف بازنشاسی میزان انطباق تصویرسازیها در راستای متن و در نهایت ارائه شیوه‌ای برای تصویرسازی دروس هدیه‌های آسمان انجام شده است. نگارنده با تحلیل متن و ارزیابی شاخصه‌های اصلی مضمون آن سعی بر آن دارد تا با تجزیه متن و تصویرسازی به عناصر اصلی آن، هر شاخصه متن را با شاخصه تصویری آن نظیر به نظیر مطابقت داده و تحلیل نماید تا از این طریق کیفیت و مناسب بودن این تصویرسازیها را در انتقال مفاهیم دینی ارزیابی و سنجش شود. جمعیت بیش از پنج میلیونی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی و تیراژ ۱۳۲ میلیونی کتاب‌های درسی، ضریب نفوذ بالای این کتاب‌ها را نشان می‌دهد.

پرسش تحقیق: شاخصه‌های اصلی تصویرسازی و متن دروس خدانشناسی کتاب هدیه‌های آسمان پایه چهارم سال ۱۴۰۲ در ایران تا چه میزان با هم انطباق دارند؟

هدف تحقیق: شناسایی میزان مطابقت شاخصه‌های اصلی تصویرسازی و متن دروس خدانشناسی کتاب‌های هدیه‌های آسمانی پایه چهارم سال ۱۴۰۲ ایران.

فرضیه تحقیق: شاخصه‌های اصلی تصویرسازی دروس خدانشناسی هدیه‌های آسمان پایه چهارم ابتدایی تا حد مطلوبی با مضامین متن مطابقت ندارند.

۱-۱. روش تحقیق

روش تحقیق در این مقاله به لحاظ هدف کاربردی بوده و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی با رویکرد تطبیقی و شیوه تجزیه و تحلیل آثار، کمی و کیفی است. شیوه گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و میدانی است. در ابتدا برای تبیین رهیافت وزارت آموزش و پرورش برای آموزش دینی دانش‌آموزان این پایه، اسناد بالادستی وزارت گردآوری و تشریح گردید. سپس ویژگی‌های ذهنی دانش‌آموزان در این سنین و نقش تصویر در آموزش بیان شد. مبانی تحلیل مؤلفه‌های بصری تصویرسازیها و میزان انتقال پیام متن از طریق تصویر است. معیار اصلی میزان کیفیت شاخصه‌های بصری است. بدین معنی که هر کدام از ده مؤلفه تصویرسازیها چه میزان در انتقال پیام متن عمل نموده است. شاخصه‌های در نظر گرفته شده از ویژگی‌های کلان و بنیادی و محتوایی شروع می‌شود و به سمت مؤلفه‌های جزئیتر و ظاهری حرکت میکند. به دلیل تحلیل میزان همبستگی تصویر با متن، برای انتخاب مؤلفه‌های متن از کتاب *عناصر داستان جمال میرصادقی* بهره گرفته شده است. جامعه آماری کتاب‌های دینی دوره دبستان در ایران است. انتخاب این جامعه آماری اولاً به دلیل اهمیت آموزش مفاهیم دینی در جامعه اسلامی ایران است. دیگر اینکه مضامین ماوراءالطبیعه و ذهنی شیوه‌های بازنمایی متفاوتی از موضوعات عینی و ملموس را می‌طلبد. انتخاب دوره ابتدایی به این دلیل است که هم مخاطب آموزش‌پذیری بیشتری دارد و هم تصویرسازی نقش پُررنگتری در کتاب‌ها دارد. در سنین دبیرستان از نقش تصویرسازی کاسته می‌شود. نمونه مورد مطالعه تصویرسازی های دروس خدانشناسی کتاب پایه چهارم انتخاب گردید. مفهوم خدانشناسی به این دلیل انتخاب شد که اولین و مهم‌ترین مفهوم در دین اسلام خدانشناسی است. گزینش پایه چهارم به علت آن است که سالی میانی در دوره ابتدایی بوده و از لحاظ ویژگی‌های ذهنی میانگین خصلت‌های دانش‌آموزان دوره ابتدایی را داراست.

کریم) توانسته قابلیت‌های تصویرسازی مفاهیم قرآنی را بیان نماید. محسن حسن‌پور (۱۳۸۸) در رساله دکتری خود، هویت فرهنگی در تصاویر کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی در ایران از ۱۳۴۰ تا ۱۳۸۸ را مد نظر قرار داده است. پرویز اقبالی (۱۳۸۱) در رساله دکتری خود رابطه تصویر و متن در تصویرسازی کتاب‌های داستانی کودک در ایران از ۱۳۴۰ تا ۱۳۸۰ را مورد بررسی قرار داده است. کرنی، روسل. ان ولوین. ار. جوئل (۱۳۸۹) نقش تصویرسازی در ارتقاء یادگیری دانش‌آموزان از متن را تحلیل نموده‌اند. محمدعلی قانع و محسن جعفرآبادی (۱۳۸۴) مطلوبیت آموزه‌های دینی در کتاب‌های درسی دوره دبستان را مورد مطالعه قرار داده‌اند. دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی (۱۳۷۷) پژوهشی تحت عنوان بررسی سیر تطور کتب درسی تعلیمات دینی در طول دوره‌های تاریخی و ویژگی‌های ظاهری و محتوایی این کتب را انجام داده است. زهرا شعبانی (۱۳۸۷) تحقیقی با عنوان «برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی دوره ابتدایی در هر یک از دوره‌های مختلف تاریخی» ارائه نموده است. پژوهش‌های یادشده در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی صورت گرفته یا به حمایت آنجا بوده است. مجید بوربور (۱۳۸۷) در مقاله خود با عنوان «تصویرگری کتاب‌های دینی»، تحلیل مفصلی را در کتاب ماه کودک تالیف نموده است. همچنین تعدادی تحقیق در پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش صورت گرفته که به گزیده‌ای از آنها اشاره می‌شود: بهنوش اصغری (۱۳۸۱) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس با عنوان: «تصویرگری پدیده‌های آسمانی در قرآن» و حبیب‌الله لژگی (۱۳۸۱) تصویرسازی مذهبی کتاب‌های کودکان پس از انقلاب اسلامی را مورد توجه قرار داده‌اند. ابوالقاسم لوزی (۱۳۷۸) مقاله‌ای با عنوان: «ارزشیابی کتاب درسی تعلیمات دینی» تالیف نموده است. از سوی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی جزوه‌ای با عنوان ویژگی‌ها و اصول تصویرگری آموزشی در سال ۱۳۸۳ منتشر شده که حاوی مطالبی نسبتاً مفیدی است. رضا فرخ‌نژاد (۱۳۹۱) راهکارهای تصویرسازی مفاهیم و مضامین قرآنی برای کودکان را مورد بررسی قرار داده و سیده زهرا نبوی (۱۳۸۱) نیز رابطه متن و تصویر در تصویرسازی تحلیل نموده است. محیا طلوع (۱۳۹۰) در پژوهش خود با عنوان «تحلیل تصویرسازی‌های کتاب‌های تعلیمات دینی مقطع ابتدایی» این مبحث را مورد توجه قرار داده است. پری نودلمن (۱۳۸۶) نیز در سلسله مقالاتی به رابطه متن و تصویر در تصویرسازی پرداخته است. سیدمحمدعلی رفیعی (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان «بینش جان و رویش تصویر»، پشتوانه‌های علمی برای تصویرگری دینی و عوامل مؤثر در تصویرگری دینی را مورد تحلیل و بازنمایی قرار داده است. در نشستی با عنوان تصویرگری کتاب‌های درسی گذشته و حال با حضور، نورالدین زرین کلک، جمال‌الدین اکرمی، عطیه مرکزی و رؤیا بیژنی در این خصوص به گفتگو و تبادل نظر پرداخته‌اند (۱۳۸۲). در مجموع از مطالعه تحقیقات گذشته چنین به نظر می‌رسد که گرچه تلاش‌های مفیدی برای تبیین و آسیب‌شناسی تصویرسازی دینی برای دانش‌آموزان صورت گرفته است، اما یک صورتبندی نظاممند از مسئله انجام نشده و یک فرایند قاعده‌مندی جهت تحلیل و نقد رابطه متن و تصویرسازی در کتاب‌های درسی دینی به دست نیامده. در این تحقیق سعی شده با توجه به اغلب مؤلفه‌های دخیل در رابطه متن و تصویرسازی توجه شود و به شیوه‌ای اصولی برای آسیب‌شناسی تصویرسازی‌ها دست پیدا کند. نقاط ضعف و قوت آن را بیان گردد تا به بهبود کیفیت این تصاویر بیانجامد

۲. مبانی نظری تحقیق

۲-۱. اسناد بالادستی وزارت آموزش و پرورش

اسناد و کتب زیر تکیه‌گاه اصلی تحلیل‌های محتوایی پژوهش

پیش‌رو هستند: ۱- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (اعرافی و دیگران، ۱۳۸۶)؛ ۲- نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۴)؛ ۳- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۹)؛ ۴- راهنمای برنامه تعلیم و تربیت اسلامی دوره ابتدایی (۱۳۸۹)؛ ۵- نسبت اهداف، نشانه‌های تحقق و سطوح عملکردی کتاب‌های درسی (۱۳۹۱)؛ ۶- مجموعه راهنماهای تولید کتاب‌های آموزشی (۱۳۹۲)؛ ۷- ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی دینی (۱۳۹۲)؛ ۸- ویژگی‌ها و اصول تصویرگری کتاب آموزشی (۱۳۸۳) و ۹- استاندارد بسته‌های تربیت و یادگیری (۱۳۹۹). در این اسناد از سویی اهداف و راهبردهای کلان در همه حیطه‌ها از جمله تربیت دینی تبیین شده است. هم به طور تخصصی از جنبه هنری ویژگی‌های تصویرسازی‌های کتاب‌های درسی از جمله دینی بیان شده که البته در مورد مؤلفه‌های تصویرسازی مناسب برای کتاب‌های دینی می‌توان موارد تکمیلی برآن افزود. در ذیل اهم مطالب خاص تصویرسازی را می‌آوریم:

۲-۲. ویژگی‌های تصویرسازی کتاب‌های درسی

مهمترین شاخصه‌هایی که در این پژوهش از آنها در جهت شناسایی کیفیت بصری تصویرسازی کتب درسی بهره گرفته شده است عبارت‌اند از: ۱- رعایت مبانی و اصول هنرهای تجسمی؛ ۲- مطابقت تصویر با اهداف؛ ۳- تناسب سبک، شیوه اجرا، ترکیب بندی و زاویه دید با گروه سنی مخاطب؛ ۴- همخوانی با مقتضیات فرایند پرورش تدریجی ادراک زیبایی‌شناختی و تربیت هنری متریبان از ساده به پیچیده؛ ۵- به کارگیری و اجرای صحیح شیوه‌ها و تکنیک‌های روزآمد و متنوع؛ ۶- انسجام و یکپارچگی تصویری؛ ۷- تمرکز بر موضوع اصلی در راستای انتقال پیام؛ ۸- سادگی و ایجاز؛ ۹- رعایت آناتومی، حالت و حرکت؛ ۱۰- تناسب فضای مثبت و منفی؛ ۱۱- رعایت رنگامیه‌ها و سایه‌روشنهای متناسب؛ ۱۲- تناسب میزان واقعگرایی و انتزاع با سواد دیداری گروه سنی مخاطب به نحوی که مانع دستیابی به درون مایه‌های اصلی محتوا نشود (استاندارد بسته‌های تربیت و یادگیری، ۱۳۹۹، ۹۷).

ویژگی‌های تصویرسازی آموزشی دوره دوم ابتدایی: در کتاب *استاندارد بسته‌های تربیت و یادگیری* (۱۳۹۹، ص. ۱۰۰)، ویژگی‌های تصویرسازی آموزشی دوره دوم ابتدایی چنین شرح داده شده است: ۱- استفاده از فرم‌های پیچیده‌تر؛ ۲- مجاز بودن استفاده از طنز تصویری و تصاویر دنباله دار و سایر فنون و انواع تصویرگری؛ ۳- تأکید بیشتر بر محیط و روابط اجتماعی و ۴- نمایش جزئیات ضمنی بیشتر از زندگی رایج و روزمره.

ویژگی‌های اختصاصی تصویرگری دینی: از جمله ویژگی‌های اختصاصی تصویرگری دینی می‌توان به این موارد اشاره کرد: ۱- عینی و ساده‌سازی مفاهیم انتزاعی دینی با استفاده از سبک‌ها طرح‌ها و رنگ‌آمیزی متناسب؛ ۲- القای هویت اسلامی‌ایرانی و ارزشهای دینی و عواطف معنوی؛ ۳- توجه به عناصر و موقعیتهای تاریخی و جغرافیایی، پوشاک، ابنیه، محیط اجتماعی، آداب رسوم، سنتها؛ ۴- مطابقت تمثال، اندام و پوشش انبیاء و معصومین با روایت‌های معتبر تاریخی برای حفظ حرمت ایشان و ۵- به کارگیری صحیح و بجا از مفاهیم و نمادهای رنگی در سند استاندارد بسته‌های تربیت و یادگیری (همان، ص. ۱۰۴).

۲-۳. ملاک‌های تصویرگری برای گروه سنی ۱۰ تا ۱۲ ساله

ملاک‌های تصویرگری برای این گروه سنی از نظر آموزش و پرورش شامل موارد ذیل هستند: ۱- خلق پیچیدگی بیشتر با استفاده از شیوه‌های موجود در هنرهای تجسمی و حضور نوع نگاه تصویرگر؛ ۲- برانگیختن تفکر و قوه خلاق؛ ۳- استفاده از ترکیب رنگ متفاوت،

ظاهری و جزئی به یازده عنصر اساسی تقسیم نماید تا ارزیابی و سنجش آنها بتواند دقیقتر صورت بگیرد. همچنان تأکید میشود معیار اصلی میزان همراستا بودن ارکان تصاویر با ارکان متن است.

۳. کتاب دینی پایه چهارم ابتدایی و اهداف آموزش و پرورش

چکیده‌ای از اهداف سه‌گانه دروس خدانشناسی پایه چهارم به شرح ذیل است:

جدول ۱. اهداف اصلی در حیطه شناختی پایه چهارم

حیطه	مفهوم	پایه چهارم
حیطه شناختی	خدانشناسی	۱) آشنایی با دانایی و توانایی خداوند از طریق توجه به نعمت‌های خداوند به عنوان رفع کننده نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات، ۲) آشنایی با دعاهای مناسب با تأکید بر ادعیه قرآنی
حیطه عاطفی	خدانشناسی	۱) احساس دلگرمی و علاقه نسبت به خداوند، ۲) گرایش به بهره‌گیری از دعاهای مناسب برای گفتگو با خداوند
حیطه کنشی	خدانشناسی	۱) تشکر و سپاسگزاری از خداوند در مقابل نعمت‌هایش، ۲) تلاش برای بهره‌گیری از دعاهای مناسب برای گفتگو با خداوند.

(مآخذ: راهنمای برنامه تعلیم و تربیت اسلامی دوره ابتدایی)

پیامبری، معاد و...، که در جدول پرسش‌نامه مقایسه متن و تصویر دروس با همین عنوان به‌کار بردیم. در کتاب *عناصر داستان* همین معنا را با واژه «درون‌مایه» نام برده. درون‌مایه یا مضمون فکر اصلی و مسلط در هر اثری است (میرصادقی، ۱۴۰۱، ص. ۵۹) دو شاخصه قبلی «هدف» و «مفهوم» صراحتاً در اسناد آموزش و پرورش آمده است، اما شاخصه‌های که از این پس توضیح داده می‌شوند، تلفیقی است از ارکان اصلی تصویرسازی و متن که بخش ادبی آن برگرفته شده از کتاب *عناصر داستان* جمال میرصادقی است.

احساس: منظور از شاخصه «احساس» در تصویر آن حس عاطفی و روانی است که تصویر به ما منتقل می‌کند. میرصادقی اصطلاح فضا و رنگ را معادل عنصر احساس در متن در نظر گرفته است. «فضا و رنگ» استعاره وسیعی است برای کل احساس و حال و هوای داستان که حاصل عناصر دیگر داستان است (میرصادقی، ۱۴۰۱، ص. ۶۸۹).

سبک: سبک را می‌توان شخصیت بیانی مرتبط با جمعی از هنرمندان در برنامه‌ریزی، سازماندهی و روش اجرایی آنها دانست (هلر، ۱۳۹۳، ص. ۲۵-۲۶). سبک در هنر دارای مشخصه‌هایی است که به بیننده این امکان را می‌دهد که بین یک اثر با آثار دیگر رابطه ایجاد کند. یعنی ویژگی که با استفاده از آن بتوان آثار هنری را برای مطالعه وسیع‌تر، دسته‌بندی کرد (جنسن، ۱۳۹۵، ص. ۱۷). سبک حاصل ترکیبی ویژه از بخش‌ها و یا به‌کارگیری قواعد خاص بازنمایی است (مورفی، ۱۳۸۸). سبک خصوصیت‌های متمایز کننده شامل موضوع، محتوا، ترکیب بندی، رنگ، خط و تکنیک است. به کارگیری شیوه‌ها و تکنیک‌های خاص با مواد و ابزار خاص برای آفرینش فرمی تا دیدگاه یا محتوایی را تجسم بخشد (بارنت، ۱۳۸۳، ص. ۶۳). سبک بافت نوشته‌ای است که آمیزه‌ای است از زبان واژگان، نحو، معنی‌شناسی و موسیقی و عنصری از عناصر داستان است (میرصادقی، ۱۴۰۱، ص. ۲۷۴). ارزیابی شاخصه «سبک» در تصویرسازی بدین دلیل است که آیا تصویرگر سبک مناسبی را همراستا با متن و مخاطب برگزیده؟

رویداد: رویداد در تصویرسازی به این معنی است که اتفاق و ماجرای اصلی تصویر چیست و چگونه بازنمایی شده. میرصادقی این

تضاد هفت‌گانه، رنگ‌های کدر، خاکستری و سیاه؛ ۴- الزام استفاده از تضاد و اغراق؛ ۵- کاهش حجم تصاویر نسبت به نوشتار؛ ۶- کاربرد تصاویر تک‌رنگ یا دو رنگ؛ ۷- تغییر مناظر و مزایا (ویژگی‌ها و اصول تصویرگری کتاب آموزشی: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش، ص. ۷۸). با اتکا به اسناد بالا به ویژه سند استاندارد بسته‌های تربیت و یادگیری بخش تصویرسازی آموزشی و تصویرسازی دینی ملاک‌های مهم و مؤثر در این تصویرسازی‌ها به دست می‌آید. نگارنده سعی نموده با یک نگاه راهبردی و نظام مند این مؤلفه‌ها را از شاخصه‌های بنیادین و مفهومی تا ویژگی‌های

۳-۱. شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها:

در ابتدا بر مبنای اسناد پیشتر ذکر شده مبتنی بر کارکرد پیام‌رسانی و وظیفه انتقال مفاهیم متن به ویژه مفهوم خدانشناسی تجزیه و تحلیل گردید. در بخش اول با محوریت پنج شاخصه اول بیشتر معطوف به محتوا و مضمون درس است. شامل هدف، مفهوم، احساس، سبک و اجرا و سپس وجوه ساختاری متن مورد توجه قرار گرفت، شامل رویداد، شخصیت‌پردازی فضا سازی، زمان و عنصر و به هر کدام به لحاظ نقش‌شان در متن پرداخته شد. سپس همین شاخصه‌ها در تصویرسازی با متن نظیر به نظیر مطابقت داده شد. بدین معنا که به‌طور مثال اگر در متن و در اسناد بالادستی مشخص گردیده که هدف این درس آموزش توانایی خداوند است در تصویر تا چه میزان به آن پایبندی وجود داشته است.

۳-۲. مؤلفه‌های تصویرسازی و متن:

هدف: شاخصه «هدف» در جدول ارزیابی تصویرسازی و متن درس‌ها به عنوان اولین و مهم‌ترین عنصر متن و تصویر تعیین گردید. از این نظر که این عنصر به صراحت در تمامی اسناد وزارت آمده است که هم متن و هم تصویر می‌بایست از آن تبعیت کنند. عنصر «پیرنگ» در داستان بیشترین مشابهت را با اصطلاح «هدف» در اسناد آموزش و پرورش دارد.

ساختمان پیرنگ بر اساس «انگیزه» گذاشته می‌شود و به همین دلیل حوادثی که در داستان رخ می‌دهند باید علت و انگیزه‌ای داشته باشند و به نتیجه منطقی منجر شود (میرصادقی، ۱۴۰۱، ص. ۳۵)؛ بنابراین ما به دلیل اینکه هسته و جوهره اصلی «پیرنگ»، «انگیزه» و «علت» دانسته شده و اولین عنصر و مهم‌ترین رکن اصلی داستان به‌شمار می‌رود. معادل شاخصه «هدف» در جدول پرسش‌نامه‌مان در نظر گرفتیم که در اسناد آموزش و پرورش از آن نام برده شده است **مفهوم:** واژه «مفهوم» در اسناد آموزش و پرورش برای درون‌مایه و مضامین اصلی دینی دروس به‌کار می‌رود، شامل خدانشناسی،

عنصر را در ادبیات، موضوع نامیده است: موضوع شامل پدیده‌ها و حادثه‌هایی است که داستان را می‌آفریند. (میرصادقی، ۱۴۰۱، ص. ۲۷۹). در این وجه از تصویرسازی مرکز توجه ما این خواهد بود که آیا تصویرگر نقطه عطف قصه و حادثه اصلی را به درستی دریافته و به تصویر کشیده است؟

شیوه اجرا: شیوه‌های تکنیکی که تصویرگر با ابزار و مواد و مصالحی گوناگون به اجرای تصویرسازی خود پرداخته و آیا این شیوه اجرا تناسب لازم را با آن متن خاص داشته یا خیر؟ مهارت و توانایی فنی و گزینش و به کارگیری صحیح ابزار در این مؤلفه معیار اصلی می‌باشد. میرصادقی در داستان نام این عنصر را «زاویه دید» نهاده است: زاویه دید نمایش دهنده شیوه‌ای است که نویسنده با آن مصالح و مواد داستان خود را به خواننده ارائه می‌کند (میرصادقی، ۱۴۰۱، ص. ۵۰۵).

شخصیت پردازی: کیفیت طراحی شخصیت یک تصویرسازی نقش تعیین‌کننده‌ای در ارزیابی آن اثر خواهد داشت. طراحی شخصیت در تصویرسازی باید بازتاب دهنده شخصیت پردازی باشد که در متن صورت گرفته چه به لحاظ ظاهری چه از نظر جنبه‌های درونی و روانی اشخاص داستان. از نظر هنری نیز می‌بایست خلاقانه و ماهرانه صورت گرفته باشد.

صحنه پردازی (فضا- زمان- عنصر): مکان و زمان و محیطی است که عمل داستانی در آن به وقوع می‌پیوندد. صحنه را می‌توان هم به‌عنوان تزیینات محل نمایش به‌کار برد، هم می‌توان آن را به‌عنوان عصر و دوره‌ای از تاریخ کشوری به حساب آورد (میرصادقی، ۱۴۰۱، ص.

۵۷۵). از آنجاکه صحنه‌پردازی در متن و تصویر از اهمیت بالایی برخوردار است ما آن‌ها را در سه شاخصه مجزا شامل: فضا، زمان و عناصر صحنه، مورد تحلیل قرار دادیم. فضا به معنی مکان و صحنه‌ای است که رویداد در آن اتفاق می‌افتد که می‌تواند فضایی واقعی یا ذهنی باشد. زمان هم به معنی توجه به شب یا روز یا ساعات بینابینی است هم به معنای اهمیت بازنمایی فصل خاصی از سال و نیز دوره تاریخی آن است که آیا مطابق متن بوده یا خیر؟ عنصر یا شیئی هم بدین منظور تفکیک گردید که گاهی در یک متن شیء یا عنصر خاصی از اهمیت خاصی برخوردار بود که نه در قالب شخصیت می‌گنجید در قالب فضا.

مجموع شاخصه‌های بالا در یک پرسشنامه تنظیم گردید. هم از کارشناسان نظرخواهی شد و هم نگارنده براساس تحلیل محتوای متن و معیارهای زیبایی شناسانه و بصری هر ویژگی تصویرسازی را تحلیل نمود. نخستین پرسشنامه‌های که برای ارزیابی تصویرسازی کتب درسی توسط آموزش و پرورش تهیه شد (جدول ۲)، اشکالات عمده‌ای داشت. از جمله این که تمام وجوه یک تصویرسازی را مورد ارزیابی قرار نمیداد. ایراد دیگر اینکه برخی عبارات غیر دقیق و نامشخص بودند. در برخی ردیف‌ها چند مؤلفه کاملاً متمایز به عنوان یک شاخصه آمده که ارزیابی را دچار اختلال مینماید؛ مانند سادگی و ایجاز، ایجاد انگیزش و شاد بودن. که سه وجه گوناگون است و در یک ویژگی نمی‌گنجد. از این رو با توجه به موارد پیشتر اشاره شده جدول ارزیابی جدیدی تنظیم گردید که هم تمامی وجوه یک تصویرسازی را پوشش دهد و هم هر شاخصه دقیق و روشن باشد (جدول شماره ۳).

معیارهای یک تصویر	بسیار	زیاد	کم	متوسط	ضعیف
ارتباط با متن و درون‌مایه (رسانایی پیام نوشتاری، درک پذیری مفهوم، پرهیز از حواشی)					
تناسب موضوع و سبک					
تناسب موضوع با تکنیک و انطباق با دستاوردهای فنی و هنری					
برخوردار از نگاه هنری و زیبایی‌شناسانه همراه با جذابیت و تقویت ذوق هنری					
سادگی و ایجاز، ایجاد انگیزش و شاد بودن					
خلاقیت و توانمندی در طرح					
ترکیب‌بندی مناسب و هماهنگی در عناصر طرح					
فضا سازی مناسب					
ارتباط با ارزش‌های دینی و فرهنگی و سنت‌های تاریخی، قومی و اجتماعی					
ارتباط منطقی با واقعیت‌های علمی، محیطی و ناحیه‌ای					

جدول ۲. پرسشنامه اولیه ارزشیابی تصویرسازی کتب درسی

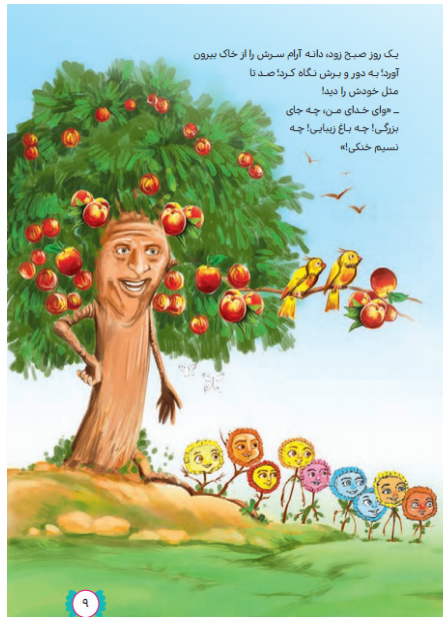
(مأخذ: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی)

خلاصه متن: داستان به بخشی از زندگی دانه‌ای در دل خاک می‌پردازد که زمان جوانه زدن فرا رسیده، اما دانه هراس دارد. ریش او را مطمئن می‌کند که تمام نیازهای اصلی برایش در بیرون از خاک فراهم است و دانه دلگرم شده و جوانه می‌زند.

۴. همگامی تصویرسازی و متن در کتاب هدیه‌های آسمان پایه چهارم ۱۴۰۲.ش

۱-۴. تحلیل درس اول:

دانه‌ای که نمی‌خواست بروید. اهداف کلی: دانایی و توانایی خداوند.

تصویر (۱). تصویرسازی درس اول هدیه‌های آسمان چهارم ابتدایی (سازمان تألیف و تدوین کتب درسی، ۱۴۰۲)

۱-۱-۴. ارتباط تصویر با متن درس اول هدیه‌های آسمان پایه چهارم: ۱۴۰۲

هدف و مفهوم: مفهوم اصلی قصه، پیامی دینی است که خداوند به احوالات و نیازهای ما آگاه است و بر رفع حاجات ما تواناست. مضمون دیگر توکل و اعتماد به خداوند است که انسان دینی می‌داند که خداوند از نیازهای او آگاه است و تمهیدات و امکانات لازم برای زندگی و رشد او را فراهم نموده و لحظه‌لحظه از احوالات او آگاه است و بر رفع نیازهای او تواناست.

پیام اصلی علاوه بر دانایی و توانایی خداوند امید به رستگاری و شکوفایی و رشد انسان است، اما در تصویرسازی هیچ‌گونه اشاره‌ای به این اهداف و مفاهیم بنیادین متن نمی‌شود. ایده بصری مؤثری در تصویرسازی در جهت القاء هدف و مفهوم متن دیده نمی‌شود.

احساس: احساس متن ابتدا نومییدی و ترس و رخوت است، که آرام‌آرام در روند قصه تبدیل می‌شود به امید و رشد و رهایی و شکوفایی و سرزندگی. احساس دیگر متن، ابتدا نگرانی و سپس توکل و اعتماد بر خداوند است. این احساسها در تصویرسازی دیده نمی‌شود. منظره‌پردازی، نسبتاً، طبیعت‌گرایانه است. همه چیز عادی است غیر از گل‌ها و درخت که چهره‌های انسانی به آنها بخشیده شده. نیمه اول داستان تصویرسازی نشده است. در بخش دوم، هم احساسات شادی و خوشی در چهره‌ها دیده می‌شود، اما چون بخش اول مغفول مانده، تحوّل که در این روند اتفاق افتاده دیده نمی‌شود.

رویداد: سیر تحوّل دانه به گل رویداد اصلی است. تصویرگر بخش اول قصه را که دانه در زیر درخت و در حال گفتگو با ریشه است را به‌طورکلی نادیده گرفته است. روییدن و از خاک برآمدن گل در این اثر به تصویر در نیامده است. فرآیند رویش و حس و حال‌های مختلف دانه و گل که مضمون اصلی داستان است، فراموش شده است. در کل همانطور که در نظرسنجی نیز مشاهده می‌شود تصویرسازی هم به لحاظ عناصر بنیادین و مفهومی هم از نظر وجوه شکلی و اجرایی موفقیت زیادی نداشته است.

سبک و اجرا: سبک متن رویکردی تمثیلی دارد. دانه نمادی از انسان در دوران جنینی و کودکی است. ریشه درخت که نسل تمثیلی

از انسان کمال یافته است. پندگاران و پروانه‌ها نیز نشانه‌ای از انسان‌های تربیت یافته هستند. فرآیند رشد دانه نیز تمثیلی از رشد انسانی و معنوی انسان است. که خاک مظهر دنیای مادی و بیرون از این درس شیوه‌ای واقع‌گرایانه با کمی فانتزی کودکانه است. این سبک منطبق بر سبک متن نیست و پیام متن را بازگو نمی‌نماید. سبک بصری سمبولیسم یا سورئالیسم پیام متن را روشن تر می‌توانست بیان نماید. تصویر از لحاظ ساختار و ترکیب بندی بسیار معمولی و فاقد پویایی و تحرک است. زاویه دید هم عادی و هم سطح چشم است. تصویر بدون عمق میدان و پلان بندی قابل توجهی است. به لحاظ رنگ این اثر فاقد نظام رنگی سامان‌مندی بوده و منطق خاصی در رنگ‌پردازی آن دیده نمی‌شود و تنوع و غنای رنگی اثر نیز بسیار محدود است. گنتراست‌ها نیز در کار به درستی در جهت تأکید روی موضوع اصلی به کار گرفته نشده‌اند.

شخصیت‌پردازی: دانه و جوانه به عنوان شخصیت اصلی تصویرسازی نشده‌اند. گل فاقد ویژگی‌های یک شخصیت چندوجهی و عمیق‌انگونه که در متن آمده است. دانه و گل داستان یک شخصیتی دارای وجوه و عواطف و افکار انسانی است. ریشه نیز که شخصیتی تأثیرگذار در روند قصه است ترسیم نشده! در مورد درخت هم ما ویژگی خاصی برای شخصیت او نمی‌توانیم دریافت کنیم. تأکید خاصی روی شخصیت اصلی که دانه است نشده و تقریباً، هم ارزش با دیگر شخصیت‌هاست. طراحی شخصیت‌ها بسیار ناشیانه و نازیباست و هیچ خلاقیت و نوآوری در آنها دیده نمی‌شود.

فضا و زمان و عنصر: فضا سازی بسیار ابتدایی و سهلانگارانه صورت گرفته و پیداست بدون تحلیل دقیقی از فضای قصه و درونمایه آن اتفاق افتاده است! فضا می‌توانست شامل دو قسمت زیر خاک و روی زمین باشد. فضای زیر خاک تیره، نماد بخشی از زندگی دانه که در نومییدی و ترس و نگرانی است و فضای روی زمین روشن که نشانه‌ای از دانایی و رشد و شکوفایی است. نورپردازی صحنه نیز متأثر از آن دارای هویت و بیان شود.

جدول ۳. مقایسه عناصر اصلی متن و تصویرسازی درس اول هدیه های آسمان چهارم ابتدایی (دانه ای که نمی خواست بروید) (نگارندگان)

هدف	مفهوم	احساس	سبک	اجرا	رویداد	شخصیت	فضا	زمان	عنصر مهم	میانگین
و دانایی خداوند.	خداشناسی، توانایی خداوند، توکل و اعتماد به خدا.	امید، رهایی، شکوفایی، ترس و نگرانی	داستانی-تمثیلی	کلام ساده و روان	سیر تحول و تکامل دانه به گل	خدا- دانه- گل- ریشه- درخت- پروانه	طبیعت-باغ-دشت-زیرخاک	روز-بهار	دانه-ریشه	۴۳٪
روایت قصه	دوستی-ارتباط گیاهان و پرندگان	خوشحالی و آرامش	طبیعتگرانه و فانتزی کودکان	ساده و مهارت متوسط	دوره می گلها و درخت و پرندگان و پروانه	گل- درخت- پرنده پروانه	طبیعت-باغ-دشت	روز-بهار	---	۶۱٪
میزان انطباق متن و تصویر	۳۳٪	۲۴٪	۲۶٪	۵۶٪	۳۲٪	۴۵٪	۶۱٪	۶۰٪	۴۳٪	

۲-۴. تحلیل درس دوم:

کودکی برآب. هدف کلی: درک آگاهی خداوند از حال بندگان و توانایی مراقبت از آنها.

خلاصه متن: مادر موسی برای حفظ جان فرزندش از دست فرعون او را در صندوقچه ای می گذارد و به آب می سپارد. جریان رودخانه صندوقچه را به نزدیک کاخ فرعون میبرد. کودک با لطف الهی نجات پیدا میکند.

تصویر (۲). تصویرسازی درس دوم هدیه های آسمان چهارم ابتدایی (مأخذ: سازمان تالیف و تدوین کتب درسی)

احساس: از سویی احساس ترس و اضطراب کشته شدن کودکان و از سویی دیگر احساس امید و نجات و رهایی از سوی خداوند. هیچ کدام از این احساسات متضاد در صحنه وجود ندارد. تصویرسازی غیر از خوشحالی چهره آسیه فاقد احساسات و عواطف یا هیجان خاصی است. تقابل جدی نیروهای خیر و شر می توانست تنش و هیجان صحنه را بیافزاید.

۲-۴.۱-۲. ارتباط تصویر با متن درس دوم هدیه های آسمان چهارم ۱۴۰۲ ه.ش:

هدف و مفهوم: منظور اصلی متن بیان دانایی و توانایی خدا از احوالات ما و مدد و یاری بندگان است. تصویرگر به این نقطه کانونی توجه ویژه مبدول نداشته است.

رویداد: انتخاب فرزای از قصه که این هدف و مفهوم محوری قصه را بیان نماید، اهمّیت ویژه ای دارد. مقطعی که موسای نوزاد در تلاطم امواج و با مخاطرات گوناگون بین مرگ و زندگی در اوج بحران بیننده را بیشتر درگیر تصویر و قصه مینمود؛ زیرا عوامل اصلی قصه در اوج کشمکش هستند و مؤلفه‌های اثرگذار در رویداد به شکلی تصویری میتواند به نمایش گذاشته شود.

سبک و اجرا: سبک بصری اثر واقع‌گرایانه با اندکی ساده‌سازی است. ساختار بصری ایستا و نسبتاً متوازن است. از نظر پلان بندی مختصر عمق میدان غیر از همه شخصیت‌های اصلی که تقریباً در یک پلان هستند. فقط خواهر موسی است که در پلانی دورتر قرار گرفته است. شخصیت‌ها و عناصر تقریباً همه ساکن یا با حالتی جزئی هستند. غلبه تاریکی و تیرگی در تصویر می‌توانست نمادی باشد از دوران سیاه و پر از ظلم فرعون و رنگ‌های گرم و چرک و تیره برای شخصیت‌های منفی. در مقابل، موسی و یاران او را با رنگ‌های درخشان که گویی به سان خورشیدی در این شب می‌درخشند.

تحرك در ترکیب‌بندی و تکاپو و جنبش بیشتر در ساختار بصری ایجاد میکرد و هیجان افزون‌تری در صحنه ایجاد مینمود. شیوه اجرا دیجیتال به نظر میرسد و کیفیت تکنیکی متوسطی دارد و فاقد جزییات و دقت در پرداخت‌ها است.

شخصیت پردازی: شخصیت اصلی این داستان حضرت موسی است که به‌طور کلی ترسیم نشده است. ترسیم چهره و حس و حال او که نشانه اعتماد به خداوند برای نجات اوست بر کیفیت تصویرسازی می‌افزود. گرچه سعی شده فرعون صورتی منفی و مستبد داشته باشد و آسیه مثبت و مهربان. همراهی چند پرنده فرشته‌مانند می‌توانست تمثیلی باشد از همراهی مأموران الهی برای مراقبت از او. در طراحی شخصیت فرعون درون پلید و شیطانی او به عنوان نماد نیروهای اهریمنی می‌توانست به تصویر کشیده شود. وجود چند حیوان وحشی می‌توانست نمادی از مأموران ددمنش فرعون باشد. تنوع در تناسبات پیکره به لحاظ قالب کلی اندام و چهره برای بیان وجوه متمایز شخصیت‌ها صورت نگرفته است

جدول ۴. مقایسه شاخصه‌های اصلی متن و تصویرسازی درس دوم هدیه‌های آسمان چهارم ابتدایی ۱۴۰۲ (نگارندگان، ۱۴۰۲)

هدف	مفهوم	احساس	سبک	اجرا	رویداد	شخصیت	فضا	زمان	عنصر مهم	میانگین
خداشناسی، دانایی و توانایی خداوند	آگاهی خدا از احوالات بندگان و توانایی در یاری و نجات آنان	اعتماد و توکل بر خداوند	روایت تاریخی-معتادگرایانه	کلام ساده و روان	نجات موسی از مرگ و بازگشت او به آغوش مادر	نوزاد (موسی) - مادر خواهر - فرعون - آسیه	رود نیل - مصر کاخ فرعون	قرن‌ها پیش	سبدا (جعبه)	متن
تصویرسازی	نجات حضرت موسی	آسودگی خاطر خوشحالی	روایتگری واقع‌گرایانه	ساده و اجرای دیجیتال و تصنعی	رسیدن موسی به کاخ فرعون	نوزاد - مادر خواهر - فرعون - آسیه	رود نیل - کاخ فرعون	قرن‌ها پیش	سبدا (جعبه)	تصویرسازی
میزان انطباق متن و تصویر	٪۷۰	٪۶۴	٪۸۰	٪۷۶	٪۸۰	٪۹۰	٪۷۳	٪۶۹	٪۷۲	٪۷۴

فضا، زمان و عنصر: زمان وقوع قصه در تصویر اگر شب در نظر گرفته می‌شد هم از لحاظ منطق روایت قانع‌کننده‌تر بود هم از نظر تصویری شب نمادی می‌شد از دوران تاریک و خفقان زمان فرعون. خروشان بودن امواج رودخانه نیز تمثیلی می‌توانست باشد بر وضعیت پُرالتهاب و مشوّش و پریشانی که حکومت فرعون برای مردم ایجاد می‌کرد. به‌طور کلی و به‌طور خاص وضعیت ناپایدار و پر بیم و امیدی که موسی در آن مقطع دچارش بود. فضای آب نیز، کاملاً آرام و بدون فرم یا حس و حال خاصی در صحنه اجرا شده است که می‌توانست نقش صحنه‌پردازی مؤثرتری ایفا نماید. زمان وقوع

ماجرای روز در نظر گرفته شده. نورپردازی اثر هم یکنواخت است. رنگ‌ها غیر از لباس فرعون، عموماً، کم‌مایه و بی‌حال و متمایل به سردی و خاکستری است. صندوقچه عنصر ویژه خاصی در این اتفاق است که با طراحی ویژه‌ای می‌شد به آن تشخیص خاصی بخشید و نقش تعیین‌کننده‌ای برای آن در نظر گرفت که از حالت یک جعبه معمولی خارج شود شأن و جایگاهی به دلیل منتسب بودن به یک پیامبر بیابد.

تصویر (۳). تصویرسازی درس هجدهم هدیه های آسمان چهارم ابتدایی چشمان همیشه بازش (مأخذ: سازمان تألیف و تدوین کتب درسی، ۱۴۰۲)

سبک و اجرا: سبک متن اگرچه واقع‌گراست، اما وجوه نشانهای هم در آن به چشم می‌خورد. سبک تصویر، کاملاً، واقع‌گرایانه با کمی گرایش به طنز و ساده‌سازی است. تلاش برای چند وجهی نمودن سبک تصویر در راستای بیان معنای نهفته در قضا برغناهی تصویری آن می‌افزود. گرایش به ذهنیت‌گرایی می‌توانست تفکر برانگیزی و معناسازی را در تصویر افزایش دهد. به تصویر کشیدن ماهیت اعمالی که موجب آزار پزندگان می‌توانست پیام متن را بهتر منتقل نماید. ترکیب‌بندی و زاویه دید معمولی و از روبرو است و عمق میدان چندانی به چشم نمی‌خورد. تنوع زاویه دید، ترکیب‌بندی پویاتر بر تحرک و جنبش تصویر می‌افزود.

شخصیت‌پردازی: در طراحی شخصیت‌ها تنوع و نوآوری ویژه‌ای دیده نمی‌شود چه چهره و چه پیکرها و از الگوهای رایج امروزه در تصویرسازی‌های میانمایه استفاده شده است. در حالت پیکرها اندکی تحرک دیده می‌شود و چهره‌ها دارای حس خفیفی هستند. طراحی لباس‌ها یکنواخت و ملال آور است.

فضا، زمان و عنصر: طراحی فضای نوآورانهای در تصویر به چشم نمی‌خورد. طراحی فضای داخلی کلاس به معمولی‌ترین شکل ممکن صورت گرفته، درمورد فضای باغ پزندگان نیز همین‌طور؛ درحالی که باغ پزندگان به‌خصوص اجازه فضاسازی متنوع و خاصی را به تصویرگر میداد چه با نگاه واقع‌گرایانه و چه حتی با کمی خیال‌انگیزی. در نورپردازی تصویر راهبرد را رویکردی چه به لحاظ زیباییشناسانه چه مفهومی به چشم نمی‌خورد. یک راهبرد نور و رنگ می‌تواند شخصیت و بیان تصویری خاصی به صحنه ببخشد. شدت و ضعف در نور و کنتراست می‌توانست نقاط تأکید را ارزش‌های متنوعی در تصویر ایجاد نماید. همچنین رنگ‌ها می‌توانست در خدمت بیان ماهیت اعمال و رفتار دانش‌آموزان قرار بگیرد.

خلاصه متن: فیلمی از بازدید دانش‌آموزان از باغ پزندگان برای آنها نمایش داده می‌شود که در آن صحنه‌هایی از بدرفتاری دانش‌آموزان با پزندگان است. دانش‌آموزان درمییابند چشم بینایی هست که همه اعمال آنها را می‌بیند.

۳-۴-۱. ارتباط تصویر با متن درس هجدهم دینی چهارم ۱۴۰۲:

هدف و مفهوم اصلی: هدف توجه دادن دانش‌آموزان به حضور و ناظر بودن خداوند در همه شئون زندگی ماست. منظور از دوربین‌های ثبت‌کننده در پارک ثبت و ضبط همیشگی اعمال ما در نزد خداوند است که این وجه در تصویرسازی بازنمایی نشده است. تصویرگر به وجوه نشانهای و تمثیلی متن که هدف اصلی نویسنده بوده توجهی نداشته و تلاشی نیز در راستای بیان تصویری حضور خدا در همه شئون زندگی و ناظر بودن بر اعمال ما دیده نمی‌شود.

احساس: تصویر اصلی چون اغلب دانش‌آموزان را درحالتی رسمی نشسته در کلاس نشان می‌دهد بیشتر یک احساس رسمی و خشک به تصویر بخشیده است؛ اما کمی احساسی از پشیمانی و شرمندگی در چهره کودکان وجود دارد. در چهره معلم نیز نگاهی سرزنش‌آمیز وجود دارد. به‌طورکلی، تصویر از لحاظ احساسی شور و سرزندگی کافی را ندارد. این ضعف، تصویر را کمی تصنعی جلوه می‌دهد.

رویداد: ماجرای اصلی هم رفتار نامناسب برخی دانش‌آموزان با پزندگان است هم آگاه شدن آنان از اینکه رفتار آنان دیده می‌شود. توجه به این فرازهای اوج قضا، مخاطب را بیشتر در جریان اتفاق اصلی می‌گذارد درحالی که در تصویر اصلی رویداد خاصی را شاهد نیستیم و در صحنه‌های نسبتاً ساکن دانش‌آموزان در کلاس نشست‌هاند. درحالی‌که تصویرگر نقطه عطفی را می‌توانست انتخاب کند که هم هیجان تصویری بیشتری داشته باشد و هم تمرکز روی حادثه اصلی باشد، یعنی رفتار نامناسب دانش‌آموزان با پزندگان.

جدول ۵. مقایسه شاخصه های اصلی متن و تصویرسازی درس هجدهم (چشمان همیشه بازش)

هدف	مفهوم	احساس	سبک	اجرا	رویداد	شخصیت	فضا	زمان	عنصر مهم	میانگین
خداشناسی، دایمی و آگاهی خدا از اعمال و رفتار ما	دائمی و آگاهی خداوند	توجه به حضور خدا- پشیمانی، مهربانی با پرندگان-	داستان-واقعه‌گرا	کلام ساده و امروزی	هشیارکردن کودکان به اینکه کسی همیشه ناظر اعمال ما است	دانش‌آموزان- معلم- فرشتگان	کلاس- باغ پرندگان	معاصر	نمایشگر- دوربین تصویربرداری	
نمایش روند قصه	رفتار مناسب با پرندگان و حیوانات	پشیمانی و شرمندگی، بازگویی	روایتگری-واقعه‌گرا	ساده و کمی فانتزی کودکانه	بازگویی و شیطنت کودکان در آزار پرندگان	معلم- دانش‌آموزان	کلاس- باغ پرندگان	معاصر	نمایشگر- ویدئو پروژکشن	
میزان انطباق متن و تصویر	۵۹٪	۴۳٪	۶۴٪	۶۰٪	۶۸٪	۶۹٪	۸۰٪	۷۸٪	۷۱٪	۶۶٪

(نگارندگان، ۱۴۰۲)

سپاس از نعمت‌های او. خدا را ناظر بر این رفتار خویش نیز می‌داند سمت دیگر رفتار بنده نسبت به نعمت‌ها، همه و همه در جهان واقعیتی است که باید حواسمان باشد.

۴-۴. درس نوزدهم:

خداون از تو ممنوم

خلاصه متن: داستان کودکی است در حال مناجات با خدا و

تصویر (۴). تصویرسازی درس نوزدهم کتاب هدیه‌های آسمانی پایه چهارم مآخذ: سازمان تألیف و تدوین کتب درسی، ۱۴۰۲

قدری احساس شکرگزاری دیده می‌شود، اما در کل آنچه نیاز عاطفی این تصاویر است آن است که ظرفیت بیشتری از احساسات انسانی نسبت به همدیگر و نسبت به خداوند بروز و ظهور داشته باشد تا تصویر زنده و جاندار به نظر برسد و احساسات اشخاص قصه را که بسیار تعیین کننده است بنمایاند.

سبک و اجرا: سبک تصویر واقعه‌رایانه است با گرایشی خفیف به کودکانه شدن. هیچ تمهید بصری به لحاظ سبک بصری و شیوه اجرا در راستای القای پیام درس دیده نمی‌شود. ساختار بصری هر سه تصویر ایستا و فاقد پویایی است. ترکیب بندی و زاویه دید

۴-۱. ارتباط تصویر با متن درس نوزدهم دینی چهارم ۱۴۰۲:

هدف و مفهوم: از آنجاکه هدف نویسنده از نگارش این موقعیت‌ها، صرفاً بیان چند وضعیت نبوده و می‌خواسته است نعمت‌های خداوند را بیان نماید. تصاویر، صرفاً، یک موقعیت بسیار ساده دو یاسه نفره را نشان می‌دهد بدون اینکه مفهوم یا معنای خاصی از آن منتقل شود.

احساس: در تصویر سمت راست تصویرگر کمی احساس خوشی، تصویر میانی بدون احساس روشنی و تصویر سمت چپ

خاصی دیده نمی‌شود؛ نه به لحاظ جسمانی و نه وجوه درونی. در چهره برخی حسی سطحی وجود دارد، اما در اندامها به ویژه در دو تصویر سمت راست و وسط حالت‌ها ساکن و راکد هستند. حالت اندام، صورت و دست‌ها از طریق زبان بدن می‌تواند حس درونی اشخاص را به خوبی منتقل کند که غیر از تصویر سمت چپ در بقیه از آن بهره کافی گرفته نشده است.

فضا، زمان و عنصر: در تصویر سمت راست که فضاسازی به‌طورکلی وجود ندارد. در دومی فضاسازی بسیار ساده و فاقد عمق در تصویر سمت چپ بیشتر به فضاسازی پرداخته شده و کیفیت قابل قبولی دارد. انتخاب زمان که تعیین‌کننده نور و رنگ اثر است در هر سه یکسان است. نور میانه روز روشنایی زیادی به هر سه کار بخشیده است. انتخاب زمان‌های متفاوتی از شبانه روز می‌توانست کیفیت‌های متفاوت نوری و رنگی به اثر ببخشد و تصویر را خاص و مؤثر نماید؛ به‌ویژه برای سپاس و نیایش به درگاه خدا شب هنگام یا پیش از طلوع می‌توانست کیفیت منحصر به فردی به صحنه ببخشد.

به معمولی‌ترین شکل ممکن طراحی شده است. فاصله دید در هر سه یکسان است نه نمای بسیار نزدیک در یکی از آنها وجود دارد نه نمای بسیار دور نه زاویه از بالا نه پایین همگی هم‌سطح چشم و این نوعی یکنواختی و بی‌تفاوتی در مخاطب ایجاد میکند. تکنیک اجرا هم دیجیتالی است. رنگ‌ها هم عموماً، خام و کم‌مایه و فاقد غنا و تنوع هستند. کنتراست رنگی زیادی نیز دیده نمی‌شود و این از انرژی و تأثیر تصویر میکاهد. در رنگ‌بندی فریم اول تا حدودی رنگ‌های درخشان و پُرانرژی دیده می‌شود، اما در فریم دوم رنگ غالب رنگ‌های سرد و ملایم است که آن شور و نشاطی که در حرکت کودک وجود دارد را نشان نمی‌دهد. در فریم سوم هم رنگ‌ها فاقد کنتراست و قدرت و درخشش هستند.

رویداد: متن ماجرای پیچیده و خاصی را روایت نمی‌کند، صرفاً چند موقعیت بیان شده، اما تصویرگر همین موقعیتها را میتوانست به لحاظ بصری پرورش دهد و غنا و عمقی به آن ببخشد که همگام با متن به گسترش تخیل بیننده یاری نماید.

شخصیت‌پردازی: در طراحی شخصیت‌ها، تشخص یا ویژگی

جدول (۶). مقایسه شاخصه‌های اصلی متن و تصویرسازی درس نوزدهم (خدا چون از تو ممنوم)

هدف	مفهوم	احساس	سبک	اجرا	رویداد	شخصیت	فضا	زمان	عنصر مهم	میانگین
متن	خداشناسی و تشکر از نعمت‌های خداوند	بخشایشندگی خداوند و شکرگذاری	مهربانی و بخشایشندگی خدا	روایتگری	کلام ساده و روان	شکرگذاری و مواظبت از نعمت‌های عطا شده	مدرسه، حیاط خانه، گندمزار	معاصر	شکرگذار در کلام و در عمل	۷۰٪
تصویرسازی	خداشناسی و تشکر از نعمت‌های خداوند	بخشندگی خداوند و شکرگذاری	مهربانی و بخشندگی خالق در مظاهر زندگی وجود دارد	روایتگری	ساده و رنگین	شکرگذاری	حیاط - گندمزار	معاصر	مواظب نعمت‌ها باشیم و شادمان از داشتن آن	۷۱٪
میزان انطباق متن و تصویر	۶۶٪	۵۹٪	۶۵٪	۷۲٪	۷۳٪	۶۷٪	۷۷٪	۷۲٪	۷۱٪	۷۰٪

(مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۲)

است که عدد متوسط و قابل قبولی می‌باشد. موفق‌ترین درس درس نوزدهم با 70% و ناموفق‌ترین در اول می‌باشد با 43%. در شاخصه‌ها در مجموع فضاسازی با 72% بالاترین رتبه را کسب نموده و شاخصه هدف با 50% کم‌ترین امتیاز را به دست آورده که مشخص می‌گردد تصویرگران این دروس به هدف درس‌ها توجه متوسطی را داشته‌اند. فضاسازی درس دوم با 90% بیشترین امتیاز را کسب نموده و شاخصه احساس درس اول با 26% کمترین امتیاز را داراست.

۵. تحلیل یافته‌ها و جمع‌بندی

با توجه به مراحل انجام شده، در ادامه جداولی در جهت مقایسه شاخصه‌ها ارزیابی برای دروس اول، دوم، هجدهم و نوزدهم کتاب هدیه‌های آسمانی پایه چهارم آورده شده است. در جدول شماره (۷) مشخص می‌گردد که در مجموع همه شاخصه‌ها در چهار درس خداشناسی میزان مطابقت تصویرسازی با متن معادل 63 درصد

جدول ۷. جمع‌بندی یافته‌های تحقیق

شاخصه	هدف	مفهوم	احساس	سبک	اجرا	رویداد	شخصیت	فضا	زمان	عنصر	میانگین
وزن و بارم	۲۰	۱۵	۱۲	۸	۱۰	۷	۶	۵	۴	۳	۱۰۰
درس ۱	۳۳٪	۳۰٪	۲۴٪	۲۶٪	۵۶٪	۳۲٪	۴۵٪	۶۱٪	۶۰٪	۶۱٪	۴۳٪
درس ۲	۶۶٪	۷۰٪	۶۴٪	۸۰٪	۷۶٪	۸۰٪	۹۰٪	۷۳٪	۶۹٪	۷۲٪	۷۴٪
درس ۱۸	۵۹٪	۴۳٪	۶۴٪	۶۵٪	۶۰٪	۶۸٪	۶۹٪	۸۰٪	۷۸٪	۷۱٪	۶۶٪
درس ۱۹	۶۶٪	۵۹٪	۶۵٪	۷۲٪	۷۳٪	۶۷٪	۷۸٪	۷۷٪	۷۲٪	۷۱٪	۷۰٪

(مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۲)

وجود دارد. کم‌ترین تطابق متعلق به شاخصه‌های معنایی درس اول است و بیشترین مربوط به شاخصه‌های شکلی درس دوم.

در جدول زیر (جدول ۸) مقایسه‌ای صورت گرفته میان شاخصه‌های معنایی و شاخصه‌های ظاهری و شکلی که در مجمع بیانگر این است که در شاخصه‌های ظاهری و شکلی تطابق بیشتری میان متن و تصویرسازی

جدول ۸. مقایسه شاخصه‌های معنایی و شکلی در دروس خداشناسی پایه چهارم سال ۱۴۰۲

مقایسه تصویرسازی‌های دو کتاب برای پنج شاخصه اول (شاخصه‌ها معنایی و بنیادین)	مقایسه تصویرسازی‌های دو کتاب برای پنج شاخصه دوم (شاخصه‌های شکلی و اجرایی)
درس اول، کتاب چهارم ۱۴۰۲	درس اول کتاب چهارم ۱۴۰۲
درس دوم، کتاب چهارم ۱۴۰۲	درس دوم کتاب چهارم ۱۴۰۲
درس هجدهم، کتاب چهارم ۱۴۰۲	درس هجدهم کتاب چهارم ۱۴۰۲
درس نوزدهم، کتاب چهارم ۱۴۰۲	درس نوزدهم کتاب چهارم ۱۴۰۲

(مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۲)

متوسط را دارند.

۱-۵. جمع‌بندی ارزیابی تصویرسازی دروس خداشناسی کتاب‌های چهارم سال ۱۴۰۲

۲-۵. شاخص‌های بنیادین و مضمونی معطوف به اهداف شناختی

پنج شاخصه اول که وجوه بنیادین و مضمونی و معطوف به اهداف شناختی آموزش و پرورش است، ضرایب بالاتری برای آن در نظر گرفته شده است. در تطابق دو درس چنین نمایان است که تصویرگران در ارائه شاخص‌های مضمونی به موفقیت بیشتری نسبت به درس قبلی درس یافته‌اند. این در حالیست که درس دوم به جهت ساختار داستانی و روایی خود تقریباً برای عموم شناخته شده است.

۳-۵. شاخص‌های اجرایی و شکلی معطوف به اهداف عاطفی و رفتاری

در پنج شاخصه دوم که شامل: رویداد، شخصیت، زمان، فضا و عنصر است به ارزیابی وجوه اجرایی و شکلی پرداخته شده است. میانگین ارزیابی شاخصه‌های مزبور ۵/۵۵ است؛ این میزان ضریب دربردارنده آن است که تصویرگران در این بخش به موفقیت بیشتری رسیده‌اند. شایان یادآوری است که سهم بیشتر این میزان مربوط به درس دوم بوده که نمایی از یک روایت تاریخی و تقریباً قابل شناخت برای عموم است. شخصیت‌های انسانی در درس دوم دلیلی قوی برای القای مفهوم از سمت تصویرگر بوده است.

۶. نتیجه‌گیری

مباحث خداشناسی کتاب هدیه‌های آسمان چهارم دربردارنده مفاهیمی چون دانایی، توانایی، بخشندگی خداوند است. در پاسخ به پرسش اصلی تحقیق (شاخصه‌های اصلی تصویرسازی و متن دروس خداشناسی پایه چهارم تا چه میزان بر هم انطباق دارند؟) باید اذعان داشت که پنج

میانگین شاخصه‌های بنیادین و معنایی در مجموع چهار درس عدد 57% و در شاخصه‌های شکلی و اجرایی 66% را نمایش می‌دهد. این نتیجه، نشان‌دهنده این است که تصویرگران در مجموع به شاخصه‌های بنیادین و معنایی توجه کم‌تری نسبت به شاخصه‌های شکلی و اجرایی داشته‌اند. میزان مطابقت تصویرسازی با متن درس اول کتاب مذکور، در پنج شاخصه اولی 33% و در پنج شاخصه دوم 51% و در درس دوم همان کتاب، در پنج شاخصه اولی 71% و در شش شاخصه دومی 76.8% است؛ درس هجدهم نیز در پنج شاخصه اول 58% و در پنج شاخصه دوم 73% است. درس نوزدهم نیز در پنج شاخصه اول 67% و در پنج شاخصه دوم 73% است. میزان مطابقت تصویرسازی با متن درس اول کتاب مذکور، در پنج شاخصه اولی 33.5% و در پنج شاخصه دومی 51.8% و در درس دوم همان کتاب، در پنج شاخصه اولی 71.2% و در شش شاخصه دومی 76.8% است؛ درس هجدهم نیز در پنج شاخصه اول 58.2% و در پنج شاخصه دوم 73.2% است. درس نوزدهم نیز در پنج شاخصه اول 67% و در پنج شاخصه دوم 73% است.

در مجموع در شاخصه‌های معنایی و بنیادین کتاب هدیه‌های آسمانی کلاس چهارم ابتدایی سال ۱۴۰۲ مساوی با ۵۷/۴ درصد است و شاخصه‌های شکلی و اجرایی ۵۵/۵ درصد است؛ در مجموع از آمار به دست آمده چنین برداشت می‌شود که تصویرگران در ارائه معنایی و بنیادین درس اول ضعیف عمل کرده و از منظر شاخصه‌های شکلی و اجرایی به صورت متوسط انجام داده است و این در حالیست که در درس دوم به مرحله بالاتری از منظر کیفی تصویرگری رسیده است. درس هجدهم و نوزدهم نیز در شاخصه‌های معنایی و بنیادین آماری مشابه یکدیگر و تقریباً

باشد و ارتباط روحی روانی با پیام درس برقرار نماید و حتی ایمان و باور قلبی و دلبستگی به آموزه‌های آن داشته باشد تا ازین طریق بتواند مضامین نهفته در آن را به خوبی بازنمایی نماید. همین وجه، تصویرگری دینی را از دیگر انواع تصویرسازی متمایز می‌سازد.

۷. پیشنهاد

پیشنهاد می‌شود تصویرگران محترم با توجه به اینکه جوهره متون دینی، ذهنی است برای تصویرسازی این متون به سبک‌های غیر واقع‌گرا توجه بیشتری بنمایند. در بسیاری از متون نویسنده مفاهیم دینی را در لایه دوم متن قرار داده، در صورت ظاهر یک متن داستانی نگاشته، اما هدف اصلی درنمایه مذهبی آن بوده است. تصویرگر با نگاهی به اسناد بالادستی و تعمق در متن می‌تواند آن درون‌مایه را دریابد و به تصویرسازی آن همت گمارد. این رویکرد انطباق بیشتری با اهداف کتاب و نظام آموزش و پرورش دارد. پیداست که توجه به سن مخاطب جزء ضروریات است. سبک‌های غیر واقع‌گرایانه هم متنوع هستند و تصویرگر می‌تواند متناسب با رویکرد متن از شیوه‌های بصری متنوعی بهره‌برد که در درجه اول پیام متن را به دانش‌آموز منتقل نماید و هم جذابیت کافی را داشته باشد.

شاخصه مضمونی و بنیادین شامل: هدف، مفهوم، احساس، سبک و اجرا مطرح هستند. در بررسی دروس مزبور، میزان انطباق تصویر با متن به تفکیک دروس و به درصد عبارتند از: «دانه‌ای که نمی‌خواست برود» 33.5%، درس «کودکی در آب» 71.2%، درس «چشمان همیشه باز» 58.2% و درس «خدا چون از تو ممنوم» 67%. از آنجا که این شاخصه‌ها ارزش بیشتری در جهت تطابق تصویر با متن دارند این چنین برداشت می‌شود که تصویرگران در درس اول به سطح پایینی از القای مفاهیم رسیده‌اند و در درس دوم این موفقیت چشمگیرتر بوده و در درس هجدهم و درس نوزدهم نیز سطح متوسطی دارند. پنج شاخصه دوم مربوط به بخش اجرایی و شکلی تطابق تصاویر با متن بوده است که در درس اول 51.8% و در درس دوم 76.8% و در درس هجدهم 2/73% و درس نوزدهم 73% موفقیت را تصویرگران کسب کرده‌اند. نسبت به پنج شاخصه اول این ضرایب نشانی از درجه بالای کیفی مهارت تصویرگران است. برآیند کلی این پژوهش نشانگر آن است که تصویرگران در شاخصه‌های شکلی، ظاهری و اجرایی عملکرد بهتری داشته‌اند، زیرا بیشتر مرتبط با توانایی‌های تکنیکی و مهارت‌های فنی آنان است، اما در شاخصه‌های مفهومی و محتوایی توفیق کم‌تری داشته‌اند. به این دلیل که در این بخش نیاز است تصویرگر دینی علاوه بر توانایی‌های تکنیکی از دانش مذهبی، قدرت تحلیل برخوردار

کتاب‌نامه

- اصغری، ب. (۱۳۸۱). «تصویرگری پدیده‌های آسمانی در قرآن». پایان‌نامه دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس.
- اعرافی، ع.، همکاران. (۱۳۹۰). «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش». شورای عالی انقلاب فرهنگی. شورای عالی آموزش و پرورش. وزارت آموزش و پرورش. افشاری، م. (۱۳۹۰). «تبیین قابلیت‌های تصاویر تجسمی در قرآن کریم». رساله دکتری. دانشکده هنر دانشگاه شاهد.
- اقبال، پ. (۱۳۹۰). «تبیین رابطه تصویر و متن در تصویرسازی کتاب‌های داستانی کودک». رساله دکتری. دانشکده هنر دانشگاه شاهد.
- اکرمی، ج. (۱۳۹۴). «تصویرگری در ادبیات دینی کودکان و نوجوانان». تهران: علمی فرهنگی.
- بوربور، م. (۱۳۸۷). «تصویرگری کتاب‌های دینی: صورتی در زیر آنچه در بالاستی». کتاب ماه کودک، شماره ۱۳، صص ۵۷-۶۳.
- جمع نویسندگان. (۱۳۷۷). «بررسی سیر تطور کتب درسی تعلیمات دینی در طول دوره‌های تاریخی». دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی. وزارت آموزش و پرورش.
- جمع نویسندگان. (۱۳۸۵). «راهنمای برنامه‌تعلیم و تربیت اسلامی دوره ابتدایی». شورای عالی آموزش و پرورش. وزارت آموزش و پرورش.
- جمع نویسندگان. (۱۳۸۵). «نسبت اهداف، نشانه‌های تحقق و سطوح عملکردی کتاب‌های درسی». شورای عالی آموزش و پرورش. وزارت آموزش و پرورش.
- جمع نویسندگان. (۱۳۸۷). «مجموعه راهنماهای تولید کتاب‌های آموزشی». سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. وزارت آموزش و پرورش.
- جمع نویسندگان. (۱۳۸۷). «ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی دینی». سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. وزارت آموزش و پرورش.
- جمع نویسندگان. (۱۳۸۹). «نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران». دفتر اطلاع‌رسانی و سنجش افکار وزارت آموزش و پرورش. وزارت آموزش و پرورش.
- جمع نویسندگان. (۱۳۹۱). «برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران». شورای عالی آموزش و پرورش. وزارت آموزش و پرورش.
- جمع نویسندگان. (۱۴۰۲). «هدیه‌های آسمان چهارم/ ابتدایی». وزارت آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران.
- حسن پور، م. (۱۳۹۱). «تبیین هویت فرهنگی در تصاویر کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی در ایران». رساله دکتری. دانشکده هنر دانشگاه شاهد.
- حکیمزاده، پ. (۱۳۹۷). «تصویرسازی شناخت و آموزش». تهران: شهر پدram.
- رزیک‌ل، کلاپنر، ل. (۱۳۹۱). «نقش هنر در روان‌شناسی آموزشی و تربیتی». ترجمه علیاکبر شعاری نژاد. تهران: نشر تربیت.
- رفیعی، س. م. (۱۳۸۷). «پشتوانه‌های علمی برای تصویرگری دینی». کتاب ماه کودک و نوجوان، شماره ۱۳-۱۳۱، صص ۶۸.
- رفیعی، س. م. (۱۳۸۹). «بینش جان و رویش تصویر: عوامل مؤثر در تصویرگری دینی». کتاب ماه کودک و نوجوان، شماره ۱۵۳، صص ۳۴.
- رزین کلک، ن.، اکرمی، ج. (۱۳۸۲). «تصویرگری کتاب‌های درسی گذشته و حال». کتاب ماه کودک و نوجوان، شماره ۷۹، صص ۷۹.
- شعاری نژاد، ع. ا. (۱۳۷۵). «مبانی روان‌شناختی تربیت». تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- شعبانی، ز. (۱۳۸۷). «برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی دوره ابتدایی در هر یک از دوره‌های مختلف تاریخی». تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی.
- صدقی، م. (۱۳۸۷). «نخستین گام‌ها در تعریف تصویرسازی». فصلنامه کتبه، شماره ۱۲، صص ۵۹.
- طلوع، م. (۱۳۹۰). «تحلیل تصویرسازی‌های کتاب‌های تعلیمات دینی مقطع ابتدایی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه هنر.
- فرخ نژاد، ر. (۱۳۹۱). «راهکارهای تصویرسازی مفاهیم و مضامین قرآنی برای کودکان». نشریه کودک نوجوان و رسانه.
- قانع، م. ع.، معفرآبادی، م. (۱۳۸۴). «مطالوبیت آموزه‌های دینی در کتاب‌های درسی دوره دبستان». تهران: رشد.
- قاییبی، ز. (۱۳۹۰). «تصویرگری کتاب‌های کودکان: تاریخ، تعریف و گونه‌ها». تهران: چیستا.
- قاییبی، ز.، محمدی، م. ه. (۱۳۸۰). «تاریخ ادبیات کودکان ایران». جلد چهارم. تهران: چیستا.
- لژی، ح. ا. (۱۳۸۶). «تصویرسازی مذهبی کتاب‌های کودکان پس از انقلاب اسلامی». کتاب ماه هنر، شماره ۱۱۱-۱۱۲.
- لوزی، ا. (۱۳۷۸). «ارزشیابی کتاب درسی تعلیمات دینی». نشریه رشد معلم، شماره ۷۶، صص ۲۹.
- معزز نادمی نوری، ف. (۱۴۰۲). «تصویرگری کتب درسی». تهران: اساتید دانشگاه.
- مهرمحمدی، م. (۱۳۸۹). «تبیین چرخش زیباشناسانه در تعلیم و تربیت». فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۱۰۵، صص ۱۱-۳۴.
- میرصادقی، ج. (۱۴۰۱). «عناصر داستان». تهران: نشر سخن.
- نبوی، س. ز. (۱۳۸۱). «رابطه متن و تصویر در تصویرسازی». فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۱۱۴، صص ۷۱.
- نواب صفوی، م. (۱۳۸۱). «گزارش اعتباربخشی راهنمای برنامه درسی هنر دوره ابتدایی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی». دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی.
- یادگاری، ف.، بهروری، ز. (۱۳۹۱). «تأثیر آموزش درسی دینی بر باورهای دینی دانش‌آموزان». رشد آموزش معارف اسلامی.